

O pjesniku Andriji Palmoviću (1847-1882)

(U povodu 130-godišnjice rođenja)

»Kroz život je prošao siromašan, trošeći sav svoj novac na knjige... Ali ni oskudica ni zabit seoskog života nisu mogli zatamiti potrebu za novim umjetničkim saznanjima i stvaralački zanos njegova duha«.

(Iz prikaza N. Mihanovića u »Pet stolieća hrv. književnosti«)

Iako za života vrlo cijenjen kao lirski pjesnik (čak i od takvih književnih ličnosti i autoriteta kao što su A. Senoa i F. Marković) Palmović nije imao sreću da svoje stihove — izabrane i sabrane — vidi objavljene u knjizi, nego su mu oni ostali rasuti po raznim časopisima, od tada najpoznatijeg »Vijenca« nadalje. Tek nakon njegove smrti izlaze, nastojanjem Frana Folnegovića, pjesnikova prijatelja i pobratima, »Pjesme Andrije Palmovića« (1883.), s prikazom pjesnikova života (F. Folnegović) i njegove poezije (Hugo Badalić). Od tada pa do danas — a radi se o gotovo čitavom jednom stoljeću — neće se više nigdje pojaviti nikakva zbirka Palmovićevih stihova, izuzev jednog izdanja u Koprivnici, 1932. god., u povodu 50-godišnjice pjesnikove smrti, i to »Izabrane pjesme«, te već zbog toga predstavlja to izdanje vrlo značajan događaj na planu oživljavanja nacionalnih kulturno-umjetničkih

vrijednosti prošlosti. Zbirku je, na osnovi one prethodne i dotad jedine (Folnegovićeve), uredio Stjepan Banek, Palmovićev suseljanin, rođen u Rasinji 1913. god., također pjesnik i pisac, koji je ujedno napisao i predgovor, dok se kao izdavač navodi M. Wolf, a kao mjesto izdavanja Rasinja. Publiciranje te skromne (svega 30-ak stranica), ali nesumnjivo vrijedne knjižice, štampane u tiskari Braće Loborec, predstavljalo je dio šire akcije »Odbora za podignuće spomen-ploče Andriji Palmoviću« u njegovu rodnom selu Rasinji, što je i ostvareno 30. X te godine.

Tako se, eto, dešava ponekad da i vrednija imena (ta nije valjda baš sasvim bez razloga Matoš »pretjerao« s pohvalom A. Palmovića govoreći o Kranjčeviću: »Talent kao Đura Jakšić ili Palmović«) naše ne tako davne prošlosti budu prepuštena lokalnim činiocima i inicijativama, nužno slabijih snaga i mogućnosti, i tek na taj način spašavana od zaborava. A u slučaju A. Palmovića, tog »nesretnog lirskog pjesnika hrvatskog«, kako ga je nazvao Milan Selaković pišući o njemu u povodu 70-godišnjice smrti (»Republika« br. 3, 1952.), nikako se ne radi — slično kao i kod starijeg T. Blažeka ili, još više, kod mlađih i suvremenijih F. Galovića i Miškine — o pojavi lokalnoj koja ne bi bila zanimljiva na širem planu, ili pak koja bi danas već trebala biti zaboravljena, kao

Andrija Palmović

što bi to htjeli neki književni kritičari, tko zna iz kojih razloga, no najvjerojatnije zbog nedostatka pravog sluha za fenomen stvaralaštva, posebno pjesničkog kao izvanredno složenog i osjetljivog.

Iz literature o Palmoviću može se navesti kao takav primjer napis iz pera Mirka Tomasovića objavljen u časopisu »KAJ« br. 3—4 za 1969. god., gdje je gotovo sve podređeno osnovnoj zamisli kako je Palmović — neoriginalan, loš, bezvrijedan stihotvorac (ilustrira se to sve samo slabijim njegovim stihovima), te stoga nije čudo — ističe se na početku — što »prodoše dvije Palmovićeve objeltnice (1962. smrti, a 1967. rođenja), a nitko ga se ne sjeti ni slovom ni retkom«. U istom članku dovode se ozbiljno u pitanje mišljenja čak i takvih imena kao što su u svoje vrijeme bili Šenoa, Marković, Folnegović, H. Badalić, Matoš... Istina, tu i tamo bilo je i u tih ljudi pretjerivanja u pohvalama A. Palmovića, no dešavalo se to iz ovih ili onih razloga izvan estetskih kriterija, što pak uz malo dobre volje nije teško razlučiti. Tomasović ide tako daleko da zamjera i sastavljačima antologija zbog uvrštavanja Palmovićeve stihova (kao da je taj pjesnik baš tako obilno zastupljen u antologijama!) i — napokon — izražava se čuđenje i žaljenje što je taj pjesnik-nepjesnik dobio mjesto i u ediciji »Pet stoljeća hrvatske književnosti«: »Kod kritičara i antologičara skoro uvijek je uživao povlastice, a i dandanas u epohalnoj ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti (Matica hrvatska, Zora) njemu je osigurano mjesto (u zajedničkoj knjizi s Lavoslavom Vukelićem, Franjom Markovićem i Rikardom Jorgovanićem), dok na primjer Franji Cirakiju nije.«

Evo još nekih ocjena iz (svakako preoštrog) pera M. Tomasovića: »Palmović pišaše ode, popijevke, davorije, balade, romance, elegije, sonete, pjesničke pripovijesti i prigodnice grdno se mučeći da udovolji njihovim zahtjevima i kalupima«; »kao pjesnik Palmović je bio podložan mnogim i raznovrsnim utjecajima, koje nije uspio prevladati ni potčiniti«; »njegov izraz mješavina je pozajmica iz narodnih pjesama, zakučastih knjiških izražaja i odjeka antičkih pjesnika«; »stihovi su mu odreda hrapavi, nespretni... forsirani do nerazumljivosti... vrve nametničkim srokovima i elizijama«... Ili: »Ovi cirirani stihovi« — ističe Tomasović — »nasumce su odabrani i oni već upućuju na skromne mogućnosti pjesnika...« A o Palmovićevoj »Sonetnom vijencu« donosi se sasvim porazan sud: »... uzaludno je u tim sonetima tražiti bar nešto što bi se moglo izdvojiti i istaći«. Zbog svega toga (za-

ključuje Tomasović) Palmovićeve pjesme ni po čemu ne zaslužuju neku veću pažnju, pa čak i u slučaju ako ih ocjenjujemo u okvirima njegova vremena, tj. Šenoinog doba, kada Palmović stvara, jer je to poezija »na granici diletantstva, početništva i epigonstva«. Tek na kraju svog napisa priznat će Tomasović izvjesne trajnije vrijednosti u pjesništvu A. Palmovića (čime dobrim dijelom dolazi u kontradikciju sa svim onim što je izrekao ranije), što više priznaje mu i pjesnički talenat: »Doduše, pjesme 'Osmo čudo' i 'Pierko Bunić' (koje ga najčešće predstavljaju u antologijama), pokoja kitića iz 'Bosanskog korablara' i 'Konja Mrkadina' a nešto svježijim i gipkijim stihovima upućuju na stanovitu darovitost. Darovitost koja se nije ostvarila zbog nesređenih kulturno-književnih prilika i tužne sudbine pjesnika...« A o mjestu koje taj i takav pjesnik zauzima u hrvatskoj lirici kaže se da je to »posve skromno mjestašće«, gdje je — eto — Tomasović morao upotrijebiti čak i deminutiv, kao da i bez toga njegova zaključna ocjena ne bi bila dovoljno istaknuta, a za Palmovića kao pjesničkog stvaraoca dovoljno negativna i porazna.

Koliko drugačije (vjerodostojnije i objektivnije) djeluju nastojanja i rezultati onih književnih kritičara koji starijim piscima poput A. Palmovića (svjesni smo da se u ovom i mnogim sličnim primjerima ne radi o vrhunskim dometima) pristupaju s dužnim obzirima, uvažavajući okolnosti u kojima se odvijala njihova stvaralačka aktivnost, trseći se ujedno da u njihovu djelu otkriju što više živih vrijednosti. Kao primjer može se navesti rasprava Milana Selakovića, već spomenuta naprijed (s punim naslovom: »Andrija Palmović, nesretni lirski pjesnik hrvatski«), te je zaista neobično kako se uopće mogao i nakon toga pojaviti neobjektivan tekst M. Tomasovića, onako jednostrano usmjereni obračun s jednim starijim pjesnikom. A ne postoje razlozi za sumnje u valjanost ocjena što ih nalazimo u poštenom, objektivnom radu M. Selakovića, poznatog i priznatog književnog kritičara odnosno povjesničara.

»Palmović je za svoje doba, u onom lirski zrakopraznom periodu« — ističe M. Selaković — »od smrti Preradovića (1872) do svoje smrti (1882) i još nešto potom, do pojave A. Harambašića (1883), uz Vukelića najupadljiviji lirski pjesnik i talent, u koji se polagalo velike nade«. I na drugom mjestu: »Naročito je u svojedobnim književnim krugovima bio osobito i iskreno cijenjen, pa su se za nj interesirali urednici časopisa i almanaaha, tražeći i moljakaajući od njega suradnju,

među ovima i A. Šenoa, F. Marković i F. Folnegović (za 'Vienac'), a Milan Grlović za 'Velebit'«.

Nemoguće je da takav pjesnik ne bi bio zanimljiv i u kasnijim razdobljima, sve do danas, što s pravom ističe i M. Selaković (i ne samo on): »Među historijsko-umjetničkim tradicijama hrvatske književnosti kasnog, posljednjeg doba ilirizma i romantike, Palmovićevo je djelo, i po nekim umjetničkim realizacijama, i po odnosu njegove sudbine i njena odjeka u toj poeziji, zanimljivo i danas.«

Još u većoj mjeri doprinosi afirmaciji A. Palmovića rad kritičara Nedjeljka Mihanovića objavljen u ediciji »Pet stoljeća hrv. književnosti (knjiga 44, Zagreb, 1970.), kao predgovor uz izbor iz Palmovićeve poezije, gdje se donosi ukupno dvadeset njegovih lirskih ostvarenja, među njima i čitav »Sonetni vijenac«.

Već u uvodnom dijelu Mihanovićeve esaja snažno su istaknuti Palmovićeve lirski talenat i njegova originalnost: »No ubrzo prevladava programske elemente naslijeđene tradicije i javlja se kao refleksivno-lirski pjesnik, po duhu romantik, s lirikom intimnih doživljaja i subjektivnih raspoloženja. S ovim subjektivno-lirskim i izražajno-metričkim inovacijama Palmović zauzima jedno od najznačajnijih mjesta u hrvatskoj lirici sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kao najlirskija pojava u razdoblju našeg romantizma.«

Mihanović ima mnogo razumijevanja i za (čestu) neobičnost Palmovićeve izraza, dakle ono što je M. Tomasović olako osudio kao neprirodnost, nejasnoću, krutost, nepoetičnost: »Sve ono što je većinu njegovih višemanje filološki usmjerenih kritičara smetalo u pogledu upotrebe takozvanih arhaizama, nelogizma, provincijalizma i sl., i u smislu čistoće narodnog jezika, za današnju ocjenu Palmovićeve poezije posve je nevažno. Jer sva ta odstupanja... danas, u odnosu na piščev izražaj, ne predstavljaju neki drastičan nedostatak. Kao umjetnika poetske riječi Palmovića je očaravao svaki neobičan izraz, pa odatle moramo promatrati upotrebu njegovih arhaizama i dijalekatskih riječi«.

Već i na osnovi ovih nekoliko citata iz Mihanovićeve esaja nije teško osjetiti da se radi o suvremenom pristupu fenomenu umjetničkog pjesničkog stvaralaštva, od čega ne može biti nikako izuzet ni jedan takav pjesnik kao što je nesretni A. Palmović, ma koliko se neki književni povjesničari trudili

da ga prikažu kao neoriginalnog, zastarjelog, sasvim lošeg i minornog.

Prikazavši vrlo lijepo, u čvrstim, sigurnim potezima, Palmovićeve ljubavnu (ne zaboravimo: radi se o pjesniku koji je čitav svoj život proveo kao svećenik) i patriotsku poeziju, Mihanović će se najviše zadržati na analizi pjesme »Zora Veronika Zrinjska«. U toj analizi otišao je znatan korak dalje i od inače vrijednog otkrivača Palmovićeve lirskih dometa, ranije spominjanog i citiranog M. Selakovića. Naime, ova snažna, impresivna Palmovićeve vizija lako se shvati samo kao jedno u nizu njegovih rodoljubivih ostvarenja, s time da je u njoj pjesnik izrazio i svoj težak životni udes, kako je to uglavnom protumačio i Selaković. Potrebno je ovdje citirati poveći dio iz Mihanovića kako bi se uočila sposobnost toga kritičara u prodiranju u inače vrlo složeni lirski tekst kao što je ta poduža pjesma, bolje reći čitava mala poema o tragičnoj sudbini Zore Veronike Zrinjske:

»Najizvornije objavljivanje Palmovićeve pjesničke izražajnosti duševnih trzaja patriotizma očitivalo se u njegovoj pjesmi o nesretnoj sudbini Zore Veronike Zrinjske. U ovoj elegiji koja raste od stravičnih obujma sablasnih prizora, izrazio je apokaliptiku izvorne slikovitosti i predodžbu sulude vizionarnosti. U tom snimanju mrtvačke maske, u sablasnom susretu u kobilici i smrti, u igri mrtvačkog trupla sa skalpom svoje vlastite glave, obrazuje se demonska slika stanja naše prošlosti. To personificiranje mrtvih fantoma, te stravične slike i halucinacije jedne hrvatske doživotno zatočene kneginje kreću se na rubu povijesne istine i perverzno sulude mračne vizije. . . . . Ovi okrutni simboli naše zamračene povijesti stravično se ocrtavaju na mračnoj pozadini krvavih vjekova. Ove slike nadilaze sve stihotvoračke fraze i političke sheme šezdesetih i sedamdesetih godina od Preradovića do Šenoe.«

Na kraju, evo ukratko i životnog puta i udesa A. Palmovića, tog — da ga tako nazovemo — hrvatskog Simona Gregorčića, s kojim ga vežu mnoge niti bliskosti i sličnosti. Rođen u Rasinji (27. XI 1847.) u seljačkoj obitelji kmetskog porijekla (obiteljsko prezime Opica promijenit će poslije sâm pjesnik), Palmović je osnovnu školu polazio u rodnom selu (3 razreda) i u Koprivnici (4. razred), a zatim ga majka, koja je Andrija, od svoje šestoro djece, namijenila da bude svećenik, šalje u školu u Peteranec, u 5. razred, gdje je nastavni jezik bio njemački, kako bi se što bolje pripremio za daljnje gimnazijsko školovanje. Nižu gimnaziju je po-

lazio u Varaždinu i Slav. Požegi, nakon čega prelazi u Zagreb, gdje završava 5. i 6. razred te stupa u bogosloviju. O imovnom stanju obitelji Opica svjedoči podatak da je Andrija za vrijeme gimnazijskog školovanja (u Požegi i Zagrebu) boravio u nadbiskupskim sirotištima. Nesklon svećeničkom zvanju (živ temperament, otvorenost u izražavanju osjećanja, a zaljubljiva priroda), mladi Andrija je već na početku školovanja u bogosloviji (sjemenište) pokušao da se izvuče — jednostavno je napustio sjemenište, ali se ipak vratio da bi zadovoljio roditelje. Zbog sukoba sa seoskim župnikom (u Rasinji) bio je nešto kasnije isključen iz bogoslovije, što je rado prihvatio »kao najpovoljnije rješenje za njegovo prirodno shvaćanje života i živi pjesnički temperament« (N. Mihanović), ali se i opet vratio tamo — na majčinu molbu i posredovanjem baruna Inkeya, s kojim je obitelj Opica, mada seljačka i siromašna, održavala prijateljske veze (čak i kumstvo). Iste pak godine kad je zaređen za svećenika (1871.) objavljuje svoju poznatu ljubavnu pjesmu »Osmo čudo«, u kojoj slavi ljepotu voljene (i to stvarne) djevojke, neke Zagrepčanke. Zbog ljubavne poezije, od »Osmog čuda« nadalje, loše je gledan od svojih pretpostavljenih, te je i to jedan od razloga što je gotovo čitav život morao kapelanovati po zabačenim selima, da bi tek potkraj života uspio postati župnik. »Palmovićev superiorni duševni život« — ističe N. Mihanović — nije se mogao suživjeti s onim normama sjevernohrvatskog farofa, na kojima su gazdarice propisivale uvjete načina života.« U toku svog relativno kratkog službovanja (10-ak godina) doživio je čak trinaest premeštaja. Razboljevi se od upale pluća (posljedica noćne posjete bolesniku, po nevremenu) i zatim od sušice, umro je u Zagrebu 10. II 1882., u 35. godini, ne doživjevi čak ni to da svoja, unatoč svim tegobama i pritiscima, iskrena pjesnička ostvarenja, taj opsegom neveliki opus od 50-ak pjesama, vidi objavljena u knjizi.

Dvije pjesme Andrije Palmovića

Napomena: Budući da u prethodnom eseu nisu citirani ni na jednome mjestu stihovi A. Palmovića (jasno, bez ikakve posebne namjere, već samo stoga što je esej tako građen), donose se ovdje zasebno dvije pjesme ovog pjesnika, kako bi suvremeni čitalac imao priliku vlastitog autentičnog doživljaja bar nekih Palmovićeve ostvarenja. Prva od tih pjesama dolazi pod naslovom »Dvojaka straža«, u kojoj se skladno

isprepliću osnovna pjesnikova raspoloženja: rodoljubno i ljubavno; druga pak pjesma, pod naslovom »Ujam«, svjedoči o znatnoj moći autorova realističkog zapažanja pojedinosti svakidašnjeg života, čak s izvjesnom notom socijalnog. Nasuprot tome, iako je Palmović čitav svoj život proveo kao svećenik, nećemo u njegovoj poeziji naći ni jednog religioznog motiva.

B. P.

DVOJAKA STRAŽA

U bijelom plaštu ljuta zima skuči.
Trepere jasni zvijezda milijuni.
Svud snijeg se iskri, kao da orumi
Na nj svaka zvijezda sijevak svoje luči.

Stražara eno! srce će mu pući,
Ko krhki led na hladnoj vodi Uni.
On gleda prijeko — tamo za korduni
Pram tihom selu, svoje drage kući.

Na drage oknu dva vilinska oka
Na straži stoje. Turčina da sprže;
Prizivlju zvijezde sa neba visoka,

Da djedovinu povrate im brže,
Da k dragom skrivene svjetlaju im staze!
O! blažen svaki koga tako paze.

U J A M

Pokraj bučna slapa, umilnu na dolu,
Blizu mala sela, malen tu je mlin,
Gdje se nađe seljak i seljakov sin,
Ne bi l' svagdašnjega bilo mu na stolu.
Zato mlinski kotač dan i noć se kreće,
Bisernicu vodu, kamen brašno meće.

Šúmom šumi voda, ruši se i hita.
Ljudi jedni nutar, drugi grunu van.
Šiba tuče: »ti ta, ti ta, nosi žita«.
»Ti vreću na ovu, ti na onu stran!
Tko je kašnje došo, pričekaj do reda!«
Drzovitim glasom mlinar zapovijeda.

Prvi što su došli oko mliva čepļu:
Jedan puši lulu, drugog hvata drijem;
Neki kamenare gleda opet nijem,
Gdje po dvoru trošne kamenove kleplju;
Neki bud se šale, budi krko zборе,
Na štibru se tuže, bud glavare kore.

Ni mlinaru nitko neće ostat dužan:
Čim su tašće vreće, tim on bolje sit.
Bila suša sada, leda l' teglo bit;

Bio Božić južan, gore nego kužan:
Njegov mu je, vele, svim uprkos
strujam
Sve nadosut moguće krivi onaj ujam.

U njega ti ima preubava kćerka,
Gužvica joj stasak, lice šipak rud,
Namamne joj oči, grude snijega grud,
Hitra — kano laka vjeverica zvjerka
U svem ti je gledano, milosno čeljade;
Samo joj za jednu pogrešku se znade.

Vila brodarica iska od junaka
Desnicu mu ruku da odsiječa, oh,
Ova tek za ujam srce sve ti sploh
I obadva oka uzeti je jaka.
Ne idi, brate, onud, jer ćeš teško za
njom
Lutajuć pogibat i noću i danjom!